

Петренко Г. С.

**ЕВОЛЮЦІЯ СМISЛУ ЖИТТЯ В РОЗВИТКУ ЦИВІЛІЗАЦІЇ:
СОЦІОСОФСЬКИЙ КОНТЕКСТ**

У статті досліджено гроші як соціокультурний феномен. Показано, що гроші завжди відігравали провідну роль не лише в економіці, але й у культурному житті. Автор аналізує вплив грошей на розвиток цивілізації і трансформацію смислів існування людини. Виявлено творчий характер грошей, які визначають напрямки розвитку цивілізації.

Ключові слова: культура, гроші, цивілізація, смисл, цінності, «осьовий час», соціум, розум.

Сутність і сенс кожного явища визначається часом, процесом історії суспільства і цивілізації. Це стосується і феномену грошей, які є не лише економічною категорією, але й результатом розвитку культури. З часу виникнення грошей як індивідуальне, так і соціальне життя людини набули більш динамічних трансформацій. Вони обумовили новий досвід, нове мислення, нову культуру, новий цивілізаційний простір. В силу чого виникає проблема виявлення специфіки та особливостей взаємозв'язку грошей і культури в часі.

Проблема грошей в економічному і соціальному аспектах розглядається в працях А. Гальчинського, Ю. Осипова, І. Льченко, З. Оруджева, В. Ільїна, З. Скринник та ін. Методологічною основою їх розвідок стали праці класиків економічної і філософської думки К. Менгера, Г. Зіммеля, Ф. Гаска, М. Фрідмена та інших.

Переважна більшість наукових робіт, присвячених проблемі «грошей», в основному аналізують їх функції, завдяки яким здійснюється їх обіг та розвиток соціально-економічного життя. При цьому в більшості випадків увага зосереджується на ролі грошей в розвитку соціальної системи. Проте мало уваги приділяється вивченню їх значення в розвитку культури і цивілізації, які обумовлюють якість життя людини.

Метою цієї статті є визначення основних аспектів взаємодії грошей і соціокультурного життя в процесі еволюції суспільства та зміни його цивілізаційних форм, з урахуванням розвитку монетарної системи та її впливі на суспільну та індивідуальну свідомість.

Загальні рамки соціокультурної значущості для всієї сучасної цивілізації бути сформовані у «осьовий час», той духовний процес який відбувся «близько 500 років до нашої ери» [10, 32], – вважає К. Ясперс. Саме в цей період в трьох регіонах світу – Китаї, Індії,

Давній Греції, – незалежно одне від одного, майже водночас впродовж кількох століть виникла нова культурна реальність. Її особливістю стало раціональне усвідомлення людиною в цілому самої себе, своїх можливостей. Дана ситуація утворилася шляхом рефлексії: відбулося становлення нового світовідношення, розпочалася боротьба раціональності й раціонально перевіреного досвіду проти міфології, яка до того часу визначала зміст свідомості людини. Почалася «духовна боротьба, випробовувалися й обговорювалися найсуперечливіші ідеї, погляди, можливості, переглядалися всі прийняті раніше несвідомо погляди та звичаї» [9, 77-78].

Загальний зміст цього духовного руху К. Ясперс визначає як перехід до «універсальності». Це потрібно розуміти в тому смислі, що людина виходить за межі свого індивідуального існування, усвідомлює своє місце в цілісності буття, яке досягається лише розумом. Відбулося відкриття того, що пізніше стало називатися інтелектом і особистістю. Однією з важливих рис, якими К. Ясперс характеризує «осьовий час», є, на наш погляд, те, що цей час «начебто закликає нас до безмежної комунікації. Здатність бачити й розуміти інших допомагає з'ясувати самого себе, подолати можливу вузькість кожної замкненої в собі історичності, зробити стрибок удалечінь» [10, 49]. Саме з цієї причини Дж. М. Кейнс тісно пов'язує гроші з часом. Говорячи точніше, «гроші є засіб дистанції часу і простору», що гарантує «власності та її володарю високий рівень незалежності» [2, 138]. Або, іншими словами, самостійність дій.

«Осьовий час» знаменує собою завершення великих культур минулого, які існували впродовж тисячоліть. Хоча це величні витвори творчої сили людини, однак у перспективі «осьового часу» вони сприймаються лише як передісторія, попередники справжньої історії, те, що так і не пробудилося від історичної апатії. Водночас «осьовий час» – це початок того історичного періоду, який триває донині. Його важливою характеристикою є глобалізація, яка виступає об'єднувальною, а не тією, що роз'єднує людей, силою. Хоча форми, в яких виступає це об'єднання, дуже часто породжують конфлікти, причина яких криється зовсім не в цивілізації. Сама по собі «цивілізація не перешкоджає будь-якій формі самоідентифікації груп людей, націй, держав та їх об'єднань, оскільки не є зовнішньою формою самовираження людини» [6, 432]. У цьому контексті можна говорити про «осьовий час» як новий напрямок культурної самоідентифікації, котра для нас пов'язана з Давньою Грецією. Саме там знаходяться витoki нашої цивілізації.

За твердженням Ф. Ніцше, людина усвідомила себе в античну епоху. Вона відчула себе «зануреною» у «вічне життя, вічне повернення до життя, обіцяне їй передчуте ще в минулому, торжество життєвої сили над смертю та змінами, справжнє життя, як загальне продовження життя через породження, через таїнства чуттєвих взаємин» [7, 420]. Це чуттєве, оргіастичне начало у людині, яке дає їй сили, Ф. Ніцше називає еллінським, діонісійським началом у людині. Поряд з діонісійським людина несе в собі ще одне начало – розум, який упорядковує світ і пристосовує його до потреб людини – аполонівське начало. Якщо діонісійське начало – джерело сили, то аполонівський розум – це те, що ослаблює інстинкти життя, це знаряддя слабких. У поняття «розум», «дух» Ф. Ніцше вкладає смисл «обережність, терплячість, хитрість, лицедійство, велике самовладання і все, що називають «тімегу», а до цього належить більша частина так званих чеснот» [10, 438]. З цих «чеснот» формується нове відношення до життя і нове розуміння, що складає тепер його культурну доміную.

Причиною цього стали, окрім іншого, соціально-економічні перетворення, зокрема дія механізмів товарно-грошового обігу. Завдяки ним була встановлена шкала для вирахування місця в Космосі, тобто людському впорядкованому світі буквально всього, чого завгодно. Остаточне утвердження феномену раціональності відбулося після краху імперії Александра Македонського, коли давньогрецька мова, а з нею і логіка їх мислення та вчинків стали універсальною від Італії до Інду [1, 54]. Греки остаточно втрачають те, що робило їх вільними громадянами полісів і стають «цивітас» – громадянами імперії. Виникає феномен і поняття «цивілізації».

Цей поворот збігся в часі з процесом в економічному житті, який неможливо розглядати безвідносно до описаних духовно-культурних явищ, – «монетарною революцією», ініційованою свого часу царями Лідії. Як зауважує Дж. Везерфорд, до появи монет існувало багато цивілізацій – єгиптяни й вавилоняни, ацтеки, хети, критяни. Вони створили розвинені культури, але в усіх це закінчилося застоєм і занепадом. Лише греки подолали цей бар'єр. Греків від усіх інших відрізняло те, що вони жили поруч із лідійцями, які придумали гроші. На відміну від інших сусідів, які вже мали складні соціальні системи, але без системи грошей, греки не являли собою сформовану цивілізацію, і прийняття грошей швидко просунуло їх культуру вперед, дозволивши випередити інші народи регіону. Велич Греції була «побічним результатом монетарної та комерційної революції в Лідії, появи грошей, предтечі сучасних ринків, оптової та роздрібної

торгівлі» [1, 53-54]. Створенням ринкової системи господарювання був покладений початок еволюції Давньої Греції як держави, орієнтованої на торгівлю, однак масштаби змін далеко вийшли за межі економічного життя.

З точки зору Дж. Везерфорда, Давня Греція стала першою цивілізацією, «трансформованою грошима». Але у відносно короткий час всі культури пішли тим же шляхом і пережили ті ж метаморфози. Створена грошима нова соціальна мережа, заснована на комерції, викликала зміни в політичному і культурному житті. Так, Олександр Македонський, завойовуючи нові землі, засновував нові торгові міста, що примножували його імперію, яка ставала все більш зростаючим світом комерції. Завдяки Олександру Македонському грецька мова стала мовою комерції. Торговці використовували просту грецьку мову, але вона виявилася здатною нести великі ідеї далеко за межі потреб простого ринкового обміну. Ринки Середземномор'я стали центрами обговорення нової «релігії Христа», послідовники якої користувалися спрощеною ринковою мовою для розповсюдження своїх ідей в Ефесі, Єрусалимі, Олександрії, Римі, Афінах. Вони записували свої історії на цій ринковій грецькій мові, які стали Новим Завітом. Християнство було першою «міською релігією», котра прагнула переступити через соціальні і культурні відмінності людей і об'єднати їх в єдиний світ релігії. Її послідовники «активно намагалися зробити християнство універсальною релігією, і вони зробили це точно таким же шляхом, як гроші утворювали універсальну економіку» [1, 55].

В епоху глобального фінансизму, в якій домінують тільки гроші, ступінь свободи, рівності, відповідальності та інших цінностей культури залежить від наявності або відсутності грошей. В цьому суть ринкової економіки як «грошового ладу». Ймовірно, що вимірювання грошима таких цінностей духовної культури, як совість, доброта, співчуття, жалість до ближнього, – це означає відректися від традиційних християнських цінностей, що лежать в основі європейської і вітчизняної культури. Тому говорити про те, що гроші можуть бути тотальним мірилом усього, на зразок платонівського «блага», як верхини ієрархії цінностей, не може бути правомірно як практичний принцип організації буття, як світоглядна установка. Однак це не означає, що гроші втрачають своє домінуюче положення. В ринковому суспільстві першочергова роль належить грошам, і від їх наявності залежить існування цієї держави, суспільства. Ступінь рівності кожної людини з іншими залежить від наявності або відсутності певної кількості грошей. В демократичному (ринковому) соціумі рівність не залежить більше ні від чого іншого. Але якщо в

суспільстві всі його члени «оплачуються» по Ж.-Б. Прудону – однаково, незалежно від здібностей і якості діяльності, то це можна назвати «несправедливою рівністю» (подібна «рівність існувала в СРСР). І в цьому причина втрати перспективи примітивного рівня соціалізму. СРСР за декілька десятиліть перевершив цей рівень справедливості і опинився в ситуації несправедливості і саморуйнації. І якщо в сфері продуктивної діяльності ця обставина виявляла себе однобоко і залежала від того, куди могли бути спрямовані гроші – на розвиток сільського господарства або гонку озброєнь, то в сфері мистецтва їх вплив проявляв себе не лише в аспекті напрямку творчої діяльності, але і на рівні творчості загалом [6, 434].

Сьогодні «масова культура» немовби урівнює в культурному відношенні більшу частину суспільства, з одного боку залучаючи її до певного роду «культури», а з іншого – знижуючи рівень культури тих нечисленних страт суспільства, які традиційно є носіями високого творчого потенціалу. В «масовій культурі» торжествують і «свобода», і «рівність», і «цінності», і навіть «справедливість», але далеких від сподівань форм. Що свідчить про «вплив «цивілізації грошей» на культуру, особливо в її масовій, пересічній формі» [6, 434].

Не викликає сумніву, що гроші були, є і, ймовірно, залишаться в умовах «грошового ладу» універсальним фактором соціальності людей і тому належать до так званих «трансісторичних» і «кроскультурних» цінностей, що «пронизують» всі культури і цивілізації впродовж «інтелегібельної» історії людства. І, отже, вони вже через це належать не до соціально-історичних цінностей, а до всезагальних соціокультурних цінностей, посідаючи своє особливе місце серед так званих «абсолютних» цінностей, універсальї культури. Однак «світ грошей», точніше – світ «фінансової цивілізації», на сьогодні є абсолютним лідером демонстрації самих неочікуваних феноменів процесу глобалізації, попереджаючи своїм трансформуванням тенденції інформаційно-індустріального типу відтворення. В цьому відношенні йому немає рівних, так само як і немає інших сфер в рамках ринкових механізмів, де б явища, характерні для фінансової сфери, були б в якійсь мірі повторені, стали потрібними як свого роду досвід.

У сфері цінностей, сфері культури «світ грошей» можна розглядати в якості проблемних прецедентів. Якщо в рамках ринку, економіки гроші відіграють виключно, неповторну роль, то в сфері культури гроші можна розглядати вже в якості аналогу інших явищ. І аналогу узагальненого, тобто такого, який може описувати явища в абсолютно різних сферах. Справа в тому, що ринкові закони,

принципи «грошового ладу» у формі прямих і зворотніх зв'язків – фундаментальні і об'єктивні, і їх неможливо змінити, під них можна лише підлаштовуватися. Але зворотні зв'язки в сфері культури, світі цінностей можна коректувати, трансформувати, змінювати, оскільки вони «вже суб'єктивні і спираються на поведінкову логіку людини або спільноти. А її, логіки поведінки індивіда, закони багато в чому схожі, хоча і проявляються у вирішенні різних економічних задач» [3, 498-499]. Іншими словами, в культурі через домінування суб'єктивного фактору гроші одержують можливість формувати іншу систему цінностей, як позитивних, так і негативних.

Важливим аспектом цієї проблеми є те, що культура, на відміну від цивілізації, пов'язана не лише з продуктивною, але й творчою діяльністю. Безумовно, творча здатність грошей (творення політики, науки, нових технологій тощо) постійно виявляє себе в сфері матеріальної культури, демонструючи панування цього рівня цивілізації. Але творчість в сфері духовної культури має всеохопний характер. У сфері власне «творчої культури, яка передбачає підготовку «творця», ми можемо спостерігати істотну відмінність від звичайної продуктивної (виробничої діяльності)» [6, 434-435]. Причина полягає в тому, що матеріальні або прості духовні потреби людини, як правило, мають потребу лише у відтворенні, повторенні засобів їх задоволення, тоді як розвинені духовні потреби постійно вимагають нових засобів і способів їх задоволення, поскільки вони безперервно змінюються: чим більше розвинена людина, тим швидше ростуть її духовні потреби.

Розкриття змісту поняття «гроші» у культурологічному аспекті сучасна філософська література пропонує через категорію «грошова культура», яка має складний зміст, оскільки відображає різнобічність ролі грошей у суспільстві та для окремих індивідів. В її структурі можна умовно виділити «монетарну свідомість» і культуру «монетарної поведінки». До «монетарної свідомості» належать уявлення, знання про феномен грошей, оцінки цього феномена як такого, безвідносно до практичної діяльності. До культури «монетарної поведінки» належить сукупність уявлень про необхідну поведінку в різних ситуаціях, пов'язаних з грошима. Культура «монетарної поведінки» є прикладним аспектом грошової культури та відбиває залучення індивідів і груп у практичну, соціоекономічну діяльність. Ці уявлення можуть формуватися як теоретичним шляхом – через «сприйняття розповсюджених у суспільстві норм і цінностей, так і практичним – через накопичений досвід господарської та іншої діяльності в різних ситуаціях» [6, 435].

Особистісний аспект безпосередньо пов'язаний з індивідуальною культурою. Головним механізмом формування грошової культури в особистісному аспекті є процес соціалізації, а також ресоціалізації. Інституційний аспект грошової культури відображає соціальну реальність, що складається з норм і правил поведінки, зумовлених функціонуванням інститутів фінансового регулювання, інших економічних, а також неекономічних інститутів. Наприклад, пасивна протягом довгого періоду часу інвестиційна поведінка населення України може бути зумовлена як особистісним аспектом грошової культури – відсутністю поінформованості про закони й правила діяльності банків, фондового ринку, впливом традиційних форм зберігання грошей та їхнього використання, так і інституційним аспектом – втратою довіри до банківської та у цілому фінансової системи внаслідок державної економічної політики [3, 496].

Всі соціальні інститути за їх впливом на грошову культуру можна поділити на такі різновиди, як ті, що забезпечують виробництво «грошової культури» (право, наука, економіка): ті, що забезпечують передачу культурних форм, пов'язаних із грошима (освіта) та інститути, що контролюють виконання вимог грошової культури (законодавство, мораль, право). Чинники формування грошової культури на інституційному рівні численні, і разом з тим специфічні для кожного окремого соціального інституту. В цілому, найбільш важливим процесом, що призводить до зміни функціонування соціальних інститутів, які, у свою чергу, змінюють грошову культуру, є ринкові реформи. Пристосування функціонування інститутів до нових, ринкових умов і є чинником, що сприяє трансформації інституційного аспекту «грошової культури» [3, 495].

На наш погляд, важливим проявом «грошової культури» є визнання їх творчої ролі, обумовленої їх синтетичною природою. Гроші в руках людини стають знаряддям добра або зла. Тому всі мислителі до ХХ ст. включно вважали, що головне – «бути», а не «мати». Але їх помилка полягала в тому, що вони розглядали гроші лише в ролі посередника в сфері споживання продуктів економічної, а не творчої діяльності людини.

Але посередник, якщо розглядати його як проміжну ланку, і є творчим елементом цілого. Проміжна ланка – це поєднання, синтез властивостей, рис протилежностей. Нове, як правило, є продуктом синтеза. Тому всі «проміжні ланки», поєднуючи в собі властивості крайніх складових відношення, тим не менше відрізняються від них, тобто є чимось новим по відношенню до них. З цієї точки зору гроші являють собою універсальну «проміжну ланку». Будучи, з одного

боку, самі товаром, а з іншого – символом вартості, ціни, вони робили можливим і створювали обмін. У великих концентраціях вони вже творили і творять більш грандіозні творіння. «Розум генія не може безпосередньо створити грандіозні підприємства, нові технології, соціальні інститути в реальному світі. Але інвестиції (фінанси) поєднують чисті ідеї, думки з матеріальним світом. Вони творять світ (суспільство, його елементи) реально. Сама праця людини, яка утворює всі ці підприємства, нові технології тощо, неможлива без цих інвестицій, без грошей, без накопиченого минулого. Тому зовнішнім джерелом ідеї світової творчості виявились саме гроші, за якими незабаром постав дійсний творець – Всемогутній Дух, Розум, Інтелект» [8, 141], – підкреслює З. М. Оруджев.

Безперечно, гроші (фінанси) опосередковують в суспільстві увесь предметний світ: торгівлю, працю, мистецтво тощо, тобто, майже всі види опредметненої людської діяльності. Будь-який творчий і нетворчий процес приймає зовнішню, предметну форму. Вони роблять можливими і утворюють будь-які нові сфери виробництва та культурної діяльності. Такою є вирішальна роль творця (проміжної ланки) зовнішньої предметності. В синтезі, єдності з «історичним часом гроші забезпечували людині, суспільству всемогутність (владу над предметним світом у формі концентрації грошей і часом у формі історичного часу з його світовим календарем)» [8, 142]. На цьому рівні «накопиченого» минулого і стала можливою монотеїстична релігія, котра поклала начало нової історичної епохи і нової культури.

Сучасна культура у всіх своїх проявах відкриває нові можливості як для розвитку соціуму, людини так і, звичайно, грошей. Зокрема, Ж. Бодрійяр говорить про особливий «діонісійський» характер сучасної культури, де все яскравіше проявлює себе принцип непродуктивної розтрати грошей, «буйного», невгамовного споживання, не обумовленого нагальними потребами. Смысл вільного підприємництва полягає саме в тому, щоб використовувати будь-яку можливість для одержання додаткової вартості, навіть якщо це поєднано з неконтрольованим виходом надлишкової енергії. Саме надлишок творчих сил, своєрідна «агональна енергія» проявляється в подібному «діонісійському шабаші» нових часів, коли «вже розв'язані сили розтрати і руйнування, і їх же не повернути назад» [5, 214], – констатує А. В. Костіна.

Однак з таким песимістичним висновком не у всьому можна погодитись, якщо виходить з концепції еволюції культури та її феноменів, зокрема часу їх прояву в культурі. Так, гроші допомогли отцям церкви побачити «історичний час», Б. Франкліну –

«економічний час». Нашу, сучасну епоху допоможе зрозуміти «час як знання», котре вже здатне створювати вартість. Отже, і гроші. З часів Ф. Бекона відомо, що «знання – це сила». В епоху індустріалізму спостерігається лише однобічне перетворення знання в силу – через втілення винайденної техніки у виробництво. Тепер, в умовах інформаційної епохи, знання у всіх сферах людської діяльності повинно дати «істинну владу розуму, а не суто економіці, котра нав'язує тим чи іншим частинам свого фінансову могутність» [8, 142].

Сьогодні фактом стає внутрішня суперечливість ринку в зв'язку із зростаючою роллю фінансового капіталу в світі («фінансова цивілізація»), що дозволяє відчутися зміну фактору грошей як мірила справедливої оцінки діяльності людини індивідуальних здібностей. Лише ті здатності досягають справедливої оцінки у формі грошей, які знаходять свій шлях із суб'єктивного світу людини (світу «індивідуальних можливостей»), в предметний світ об'єктивної цінності цих здібностей. Гроші (на відміну від Слова, головного в культурі), можуть взаємодіяти лише з опредметненими здібностями і тільки з ними. В суспільстві «масової культури», де домінують «масові» і «колективні» здібності людини, гроші можуть слугувати основним мірилом «справедливої» оцінки діяльності людини. Але подальший розвиток інформаційної епохи, формування власне «інформаційного світу» буде постійно відтісняти «колективні здібності» на другий план. На перше місце буде виходити нове мислення, нове розуміння, нова культура, і, відповідно, нове відношення до грошей.

Історія європейської цивілізації почалася з «осьового часу», який є процесом «одухотворення», тобто становлення культури. Її основу складає раціональність, що стало умовою ствердження грошової системи. На її основі формується нова соціальність і нова культура, опредметнена грошима. Якщо в економіці гроші відіграють виключну роль, то в сфері культури їх можна розглядати в якості аналогу інших явищ. Умовою успішного розвитку суспільства і культури є включення грошей в соціальні контексти. Гроші виконують творчу роль, оскільки завдяки їм виникає нова економічна і соціокультурна реальність.

Проблема грошей в сучасному глобальному світі може вирішуватися не лише в економічному, але й ціннісно-цивілізаційному контексті. Зокрема, важливо дослідити роль і значення грошей в кодах знаково-символічної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Везерфорд Дж. История денег: Борьба за деньги от песчаника до киберпространства / [Пер. с англ. Т. Слуцкой, И. Сиснёва]. – М. : ТЕРРА-Книжный клуб, 2001. – 320 с.
2. Гидденс Э. Последствия современности / [Пер. с англ. Г. К. Ольховикова; Д. А. Кибальчича; вступ. статья Т. А. Дмитрова]. – М. : «Праксис», 2011. – 352 с.
3. Ильченко И. А. Деньги как обобщенный институциональный аналог / И. А. Ильченко. Россия как цивилизация денег // М.; Волгоград: Волгоградское научное издательство. – 2008. – С. 493-499.
4. Камю А. Бунтующий человек. – М. : Прогресс, 1990. – С. 427.
5. Костина А. В. Массовая культура как феномен постиндустриального общества. – М. : Изд-во ЛКИ, 2008. – 253 с.
6. Кузнецова Т. В. Деньги – феномен культуры / Т. В. Кузнецова, З. М. Оруджев // Россия – цивилизация денег. – М.; Волгоград : Волгоградское научное издательство. – 2008. – С. 429-437.
7. Ницше Ф. Избранные произведения. – М. : Сирип, 1990. – 446 с.
8. Оруджев З. М. Способ мышления эпохи: философия прошлого. – М. : Едиториал УРСС, 2009. – 400 с.
9. Скринник З. Е. Гроші у вимірах комунікативних практик: соціокультурний аспект: Монографія. – Львів : ЛІБ НБУ, 2006. – 335 с.
10. Ясперс К. Смысл и назначение истории / [Пер. с нем.]. – М. : Республика, 1991. – 527 с.

Петренко Г. С. Эволюция смысла жизни в развитии цивилизации: социокультурный контекст.

В статье исследуются деньги как социокультурный феномен. Показано, что деньги всегда играли ведущую роль не только в экономике, но и социокультурной жизни. Автор анализирует влияние денег на развитие цивилизации и трансформацию смыслов существования человека. Выявлен творческий характер денег, которые определяют направление развития цивилизации.

Ключевые слова: культура, деньги, цивилизация, смысл, ценности, «осевое время», социум, разум.

Petrenko G.S. The evolution of the meaning of life in the development of civilization: sociocultural context.

The paper investigates money as a sociocultural phenomenon. It is shown that money has always played a leading role not only in the economic but also in the cultural life. The author examines the impact of money on the development of civilization and the transformation of meaning of human existence. The creative nature of money that determines the direction of civilization development is revealed.

Keywords: culture, money, civilization, meaning, values, axial age, society, mind.

Бежнар Г. П.

КОНСОЛІДУЮЧЕ ЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПТУ РЕЛІГІЙНОСТІ В КОНТЕКСТІ ІСТОРІОСОФСЬКИХ СТУДІЙ М. КОСТОМАРОВА

У статті визначено місце та специфіку релігійності в українському національному характері крізь призму українського романтизму. Проаналізовано релігійність як засадничу рису українського національного характеру у творчому доробку М. Костомарова. З'ясовано, що прояви релігійності українського народу суттєво відрізняються від релігійності росіян.

Ключові слова: релігійність, національний характер, романтизм, консолідація, народ.

Кардинальні зміни у політико-економічній сфері та міжнародній політиці, свідками та співучасниками яких стало все українське суспільство, гостро поставили перед українською нацією проблему консолідації та власної духовно-культурної ідентичності. В умовах сучасної ціннісної кризи українська нація зазнає викликів не тільки щодо політичного устрою, територіальної цілісності, економічних стандартів, а й зустрічається з необхідністю вирішення мовного питання та переосмислення морально-правових норм.

Проблема самодостатності та самотності українського народу поза рамками спільного буття з великоруським «старшим братом» актуалізує звернення до надбань доби романтизму. До основних питань, які досліджувала романтична філософія, відноситься дослідження національного характеру, доведення самотності української мови та культури, з'ясування історичного призначення українського народу. Значення ідей українського філософського романтизму для сучасного суспільства, що перебуває на рівні процесу національного державотворення та національного пробудження, видається надзвичайно вагомим, адже духовні надбання зазначеного періоду дозволяють підняти рівень національної самосвідомості та підтвердити духовну самотність нашого народу.